

Др Душан С. Маринковић, редовни професор
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет у Новом Саду
dusan.marinkovic@ff.uns.ac.rs

Др Душан Ристић, доцент
Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет у Новом Саду
dusan.ristic@ff.uns.ac.rs

ПОЛИЦИЈА И РАЂАЊЕ УПРАВЉАШТВА У ДЕЛУ МИШЕЛА ФУКОА*

Сажетак: Предмет рада је истраживање значења и значаја концепција полиције у делу Мишела Фукоа. У раду полазимо од претпоставке да концепција полиције осамнаестог века, како је представљен у Фукоовој генеалозији јесте различит у односу на схватања полиције и њена значења која настају касније, током деветнаестог и двадесетог века. Наца претпоставка је да се тај рани концепт полиције не може сместити унутар само једног диспозициона моћи који историјски коинцидира са сувереним облицима краљевске власти. Такође, полицију у раду схватамо у контексту рађања управљаштва и историјске појаве дијаграма безбедности у којем је кључни значај имао диспозициона просјора. Полиција осамнаестог века као дисјербуција ситуационо оправдане силе у друштву представља је просјорно регионализован и сегментиран друштвени механизам који је деловао регулативно. Она настаје заједно са процесима полицијације живота и уредо са појавом биополитичких технологија управљања људима. У том смислу историјску појаву полиције о којој је писао Фуко, треба разумети и као појаву новог типа регулативних пракси које ће унећи значајне промене у дисциплинском дијаграму и довести до настања једне нове реалности – друштва.

Кључне речи: безбедност, дисциплина, полиција, просјор, регулација, Мишел Фуко.

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту под називом „Промене у друштвеној структури и покретљивости као чиниоци европских интеграција Републике Србије, са посебним освртом на АП Војводину“, број 179053, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

1. УВОД: ДИСПОЗИТИВИ ФУКООВЕ АНАЛИТИКЕ ПОЛИЦИЈЕ

...јојединац није дајтост̄ над којом се с̄роводи и на коју се обрушава моћ. Појединац, са својим обележјима, својим иденит̄ијет̄ом, са ујориш̄иет̄ом у самом себи, јест̄е њроизвод једног односа моћи који се с̄роводи на ш̄елима, мнош̄ијиви-ма, њокреит̄има, жељама, силама.

Питања Мишелу Фукоу о географији

По много чему, сврставање и класификовање Фукоовог (Michel Foucault) рада-опуса, његовог методолошког приступа и епистемолошких углова представља незахвалан задатак. У подједнакој мери присвајају га филозофи, историчари, социолози. Не постоји више ниједна област савремених друштвених наука која се на неки начин не позива на његове идеје. Но, та умножавајућа референцијална машина у којој је Фуко или потврђујућа или оспоравајућа тачка не дугује своју дискурзивно-научну продуктивност неком великом систему идеја, некој хомогеној теорији или кохерентној и доследној методологији. Управо супротно. Нема Фукоове теорије; нема доследне програмске методологије у којој би тестирање сличних хипотеза водило сличним резултатима. Нема Фукоове филозофије: „себе не сматрам филозофом“¹. Постоји једино *игра Мишела Фукоа*² – игре са моћи, са сексуалношћу, са злочиним, лудилом, рационалношћу. Са свим оним појмовима од којих други покушавају да направе теорије. Не само игра, већ и фикција, јер „није реч ни о чему другом до о фикцијама“³ – како сам каже. Као што себе није сматрао филозофом, није дозвољавао да га сматрају ни класичним историчарем, нити структуралистом, ни теоретичарем постмодернизма: „Ја сам експериментатор, не теоретичар. Теоретичарем називам онога ко дедукцијом, или анализом, гради један општи систем и једнообразно га примењује у различитим пољима... Ја сам експериментатор у том смислу што пишем да бих мењао себе самог и да не бих више мислио исто као раније.“⁴ И заиста, Фукоа нису преображавали његови многобројни критичари, још мање његови разнородни следбеници. Његове идеје су преображаване унутар једног хетерогеног скупа хипотеза и захтева које је постављао: да истражи не ра-

¹ Razgovor sa Mišelom Fukoom, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 170.

² Igra Mišela Fukoa, u: M. Fuko, *Moć/znanje*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2012.

³ Razgovor sa Mišelom Fukoom, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 172.

⁴ *Ibid.*, 169.

ционалност или рационализацију, већ један одређен *иши* рационалности и рационализације; не историју секса, већ да испита одређен *иши* *сексуалности* као дискурзивне праксе; не власт, него моћ, и не моћ у својој сажимајућој већ прожимајућој димензији; не моћ као силу или снагу легалне и/или легитимне власти, већ моћ као однос који који пресеца бесконачно много тачака – а не задржава се ни у једној. Не моћ зато што све *обухваћа*, „него стога што долази одасвуд.“⁵ „Нипошто, дакле, нисам теоретичар моћи.“⁶ Стога многи нису разумели да његова археологија и генеалогичка историја нису историје појава, већ историје променљивих типова односа према њима. Дакле, није се радило о лудилу, већ о типу односа према лудилу. *Историја лудила* није историја дугог трајања менталних поремећаја, већ генеалогичка преображаја односа према једном концепту који се на Западу назива лудило. Не историја појаве – историја дискурса о ономе што је појава у једном времену и једном простору: „Право говорећи, намера ми је више била да напишем историју дискурса“⁷. То је понајмање била историја психијатрије, јер дело једва да стиже до Ескирола⁸ (Jean-Étienne Esquirol), тек до подножја онога што ће постати модерна психијатрија. Читаво то истраживање било је једно велико питање „како је, у западном свету, лудило могло да постане предмет прецизне анализе и научног испитивања тек од XVIII века.“⁹ То исто важи и за злочине и казнене праксе. Његово истраживање настанка затвора није историја затвора, јер у *Надзирајући и кажњавајући* једва се стиже до 1830. године – истраживање се ту зауставља¹⁰, управо када затвор постаје општа мера кажњавања и када би се тек могла написати једна историја затвора. Мало ко од критичара је схватио да је то дело о преображају „односа према себи и према свету у којем смо се, до тада, препознавали без проблема (једном речју, однос према нашем знању).“¹¹ Штавише, већ у том делу назначен је његов раскид са традицијом негативног и репресивног истраживања моћи и прелазак на концепт продуктивне моћи. То и јесте био смисао концепта паноптицизма који задржава једно од централних места у његовом делу. Фукоов поглед једва да је завирио у живот затвора: „Да сам хтео да опишем ’стварни живот затвора’, не бих се обраћао Бентаму.“¹² Истраживање злочина више је питање генеалогичке, промена и премештања преступника са казњених на надзируће и

⁵ Мишел Фуко, *Историја сексуалности* (1). Карпос, Лозница 2006, 106.

⁶ Структуралizam и постструктуралizam, у: М. Фуко, *Спisi и разговори*, Федон, Београд 2010, 342.

⁷ Одговор на једно питање, у: М. Фуко, *Спisi и разговори*, Федон, Београд 2010, 39.

⁸ Разговор са Мишелом Фуком, у: М. Фуко, *Спisi и разговори*, Федон, Београд 2010, 173.

⁹ *Ibid.*, 187.

¹⁰ *Ibid.*, 174.

¹¹ *Ibid.*, 174.

¹² Прашина и облак, у: М. Фуко, *Спisi и разговори*, Федон, Београд 2010, 305.

медикализоване технологије¹³. Другим речима, овде се ради о променама у економији моћи. „О чему је реч у ’рађању затвора’? ...О делинквенцији у XVIII и XIX веку? Не. О затворима у Француској између 1760. и 1840. године? Такође не. Реч је о нечему још тананијем: промишљеној намери, типу рачуна, о *ratio* који је био употребљен у реформи казног система...реч је о поглављу историје ’казног ума.’“¹⁴ Због чега затвор и поновна употреба озлоглашеног затварања? Дакле, они који би своја истраживања да усмере на повест затвора пре би требали да се обрате Рушу и Кирхајмеру (Georg Rusche, Otto Kirchheimer) и *Казни и друштвеној стурктури*¹⁵, на које, без сумње, на много места реферира и *Надзирајти и кажнавајти* или Хауардовом (John Howard) великом делу о затворима¹⁶. Они који у *Историји лудила*¹⁷ траже антипсихијатрију тамо је неће пронаћи. Они треба да се обрате Лејнгу (David Laing) и Куперу (David Cooper), јер када је дело настало 1958. „антипсихијатрија није постојала у Европи“¹⁸. Они које интресује теорија секса пре треба да се обрате Фројду (Sigmund Freud) и психоанализи, а не Фукоу и његовој *Историји сексуалности* – јер њен је поднаслов *Воља за знањем*, а не жеља за сексом. Коначно, они које интересује монолитност моћи, нека се обрате Хобсу (Thomas Hobbes), а не Фукоу, јер „све у свему, треба се отарасити модела из *Левијајана*, тог модела вештачког човека, произведеног и унитарног аутомата, који би обухватио све стварне појединце, а чије би тело били грађани, а душа би му била сувереност. Треба изучавати моћ изван модела из *Левијајана*, изван поља ограниченог правном сувереношћу и институцијом државе, важно је анализирати је на основу техника и тактика доминације.“¹⁹

Ствари врло слично стоје и са оним појавама које у овом раду настојимо да анализирамо: са полицијом, простором и медицинским политикама. Одмах на почетку треба рећи да не постоји Фукоова теорија полиције, већ једино аналитичка скица израстајућег европског типа рационалности и једног новог модела управљаштва и управних механизма и апарата. Управо је полиција, за Фукоа, један од кључних апарата који се појавио унутар тог израстајућег модела управљаштва у Европи у распону од шеснаестог до осамнаестог века. Али с обзиром на Фукоову опрезност или пак одбијање да се користи дедукцијом – јер у том би се случају из концепта рационалности

¹³ Razgovor o zatvoru, u: M. Fuko, *Moć/znanje*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 51.

¹⁴ Prašina i oblak, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 286.

¹⁵ G. Rusche i O. Kirchheimer, *Kazna i društvena struktura*, Visio Mundi, Novi Sad 1994.

¹⁶ John Howard, *The State of the Prisons in England and Wales: with preliminary observations, and an account of some foreign prisons*. Warrington, Printed by William Eyres 1777.

¹⁷ M. Fuko, *Istorija ludila u doba klasicizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2013.

¹⁸ Razgovor sa Mišelom Fukoom, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 173.

¹⁹ Predavanje od 14. januara 1976. u: M. Fuko, *Moć/znanje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 106-107.

могло закључити било шта – он се пре опредељује за аналитику механизма који су учествовали у образовању европског типа рационалности и управљаштва (*governmentality*). Управо је полиција један такав механизам. Не дедукован из већ образоване рационалне власти, управе или државе, већ механизам који учествује у њиховом конституисању: „Не треба вршити неку врсту дедукције моћи која би кренула из центра и покушала да види докле се она продужава наниже.“²⁰ Уместо не толико тешког задатка да се полиција дедуктивно излучи из државе, као репресивни механизам, који учествује у монополизацији употребе физичког насиља – што је био случај са Веберовом (Max Weber) концепцијом државе и њених апарата – из једног већ унапред датог субјекта као што је држава и њена рационална управа, Фуко је понудио генеалогско истраживање полиције као граничног појма који осцилира на тремеђи *суверених облика властии, дисциплинарних механизма и дисциплинива регулације* и безбедности. Дакле, полиција је код Фукоа скица, нацрт – али управо је то Фуко, који генеалогском бежи у мале историјске линије и притоке, препуштајући другима велике токове, а археологијом се смешта у заборављене архиве тек образованих дискурзивних слојева. Како сам каже: „У неприлици сам јер не могу да предложим друго до недовршене скице и нацрте.“²¹

Полиција осамнаестог века којом се Фуко бавио на један несистематичан начин, као *скицом* или *нацртом* мало има везе са концептима милитаризације полиције и њеном репресивном функцијом у деветнаестом и двадесетом веку: „од XVII до краја XVIII века реч ‘полиција’ имала је у потпуности другачије значење од оног које има данас.“²² У том смислу, они који трагају за (систематичном) повешћу полиције пре ће је пронаћи на другим местима²³. Наиме, познато је да је у „Француској Луја XV измишљена полиција“²⁴ и неоспорно је да је она била пројекат сувереног облика монархистичке власти. Али, напомиње Фуко: „Ако превише инсистирамо на њеној улози (државе, *i prim. ауи*), њеној искључивој улози, [бићемо] у опасности да превидимо све

²⁰ *Ibid.*, 103.

²¹ Omnest et singulatum: Ka kritici političkog uma, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 244.

²² M. Fuko, *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 322.

²³ Egon Bittner, *The Functions of the Police in Modern Society*, National Institute of Mental Health, Center for Studies of Crime and Delinquency, Maryland 1970; Clive Emsley, *Crime, Police, and Penal Policy: European Experiences 1750-1940*. University Press, Oxford 2007; Jonathan Jackson and Sunshine, Jason. Public Confidence in Policing: A Neo-Durkheimian Perspective, *British Journal of Criminology*, 2007, 47: 214-233; Steve Martinot, The Militarisation of the Police. *Social Identities*, 2003, 9(2): 205-224; Klaus Mladek (ed.), *Police Forces: A Cultural History of an Institution*. Palgrave Macmillan, New York 2007.

²⁴ Pitanja Mišelu Fukou o geografiji, u: M. Fuko, *Moć/znanje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 78.

механизме и учинке моћи који не пролазе непосредно кроз државни апарат, а који га често много боље подупиру, прате, обезбеђују му максималну деловност.²⁵

Наша је хипотеза да се Фукоов концепт осамнаестовековне полиције не може сместити унутар само *једног диспозициона* моћи који историјски коинцидира са сувереним облицима краљевске власти. Претпостављамо у том смислу да је, у рађању управљаштва и историјској појави полиције кључни значај имао диспозитив простора. Специјализујући полицију осамнаестог века и повезујући је са диспозитивом простора, избегавамо двоструку опасност. С једне стране, да анализу или пре генеалогiju полиције не дедукујемо из државе као субјекта – јер простор не може бити субјекат, а с друге стране да избегнемо хобсовску замку потчињености и доминације, те да генеалогiju полиције пре усмеримо на микро-физику моћи која има продуктивне, а не негативне и рестриктивне или репресивне особине. То, другим речима, значи да ћемо полицију схватити као „механизам за дистрибуцију ситуационо оправдане силе у друштву“²⁶ који је просторно регионализован и сегментиран, те који делује регулативно – чак и онда када је њена феноменологија репресивна. Аргументацију за потврду овако формулисана хипотезе, пронаћи ћемо у Фукоовим схватањима простора, као кључног диспозитива регулације, односно као незаобилазног ослоња нових врста моћи и управљаштва који се појављују у друштву крајем XVII и током XVIII века. И даље, у раду ћемо представити и објаснити значај простора за израстање једне хибридне, медицинско-полицијске технологије и праксе управљања за којом се потреба у друштву јавља пре свега у урбаном контексту. Након тога, биће идентификовани и објашњени кључни елементи Фукоове аналитике полиције.

2. ПРОСТОРНИ ДИСПОЗИТИВ РЕГУЛАЦИЈЕ И РАЂАЊЕ ПОЛИЦИЈЕ

Код Фукоа се непрекидно сусрећу места, простори, *површине појављивања* – али у њима ће се разливати и тећи генеалогички токови контингенција и немири када покушамо да одговоримо на питања – *шта смо ми у нашем времену* и нашем простору. Управо овим питањем, као и питањем *шта смо ми данас*, Фуко је у својој *Политичкој технологији индивидуа* отворио важно питање везано за полицију²⁷, јер питање полиције је истовремено и питање

²⁵ *Ibid.*, 78.

²⁶ Egon Bittner, *The Functions of the Police in Modern Society*. National Institute of Mental Health, Center for Studies of Crime and Delinquency, Maryland 2007, 39.

²⁷ *Politička tehnologija individua*, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*. Fedon, Beograd 2010.

како смо постали специјализовани на један нов начин, те како смо, уз безбедносне диспозитиве могли да постанемо *индивидуе*.

Специјализација регулативних функција полиције доноси методолошку и епистемолошку опасност од саме употребе (фукоовског) концепта простора. Знамо да се код Фукоа не ради о математичком концепту простора, нити о трансценденталном простору, као у кантовској естетици²⁸, ни о поетичном простору као у башларовској филозофији.²⁹ Исто тако, не ради се о простору као о нечем што је унапред дато – „једној *дајџој* бесконачној величини“³⁰ – јер код Фукоа нема ничег унапред датог. Све што је унапред дато морало би се претпоставити као фундаментално, а – „ништа није фундаментално. То је оно што је интересантно у анализи друштва“³¹ – упозорава он. Простор је код Фукоа пре производ друштвених пракси, један релациони производ моћи, пракси, дискурса и знања. Дакле, Фукоова аналитика простора не подразумева да је он услов да би се друштвене праксе само појавиле у својој материјалности и спољашњости, нити се ради о томе да је простор оквир датости у којем и кроз који се преламају и укрштају моћ, знање, праксе, и у којем се образују дискурси. Његова заинтересованост за простор, која је имала снагу *опседнутости*, била је опседнутост простором који има своју историју, а не своју претходно дату протежност – и то је управо оно што су му и замерали – да је ономе што је „било мртво, окамењено, недидјалектичко, непокретно“, подарио оно што је „богато, плодно, живо, дијалектичко.“³² На једном месту Фуко је јасније изразио смисао те своје опседнутости, али и одговорио критичарима зашто је сматрао да простор и *географија морају да буду у срцу онога чиме се бавио*.³³ „Прилично су ми замерали због те опседнутости простором, и заиста јесам њиме био опседнут. Али мислим да сам кроз ту опседнутост открио оно што сам, у основи, тражио: односе који могу постојати између моћи и знања. Откако се знање може анализирати с обзиром на регион, подручје, усађивање, премештање, преношење, може се схватити процес помоћу којег знање функционише као моћ и прати њене учинке“³⁴. Оно што ће Фуко открити у простору и кроз простор, то су појмови рата, битака и предаја скривени управо у географији. Не постоји географија невиних појмова који се односе на простор. Шта су онда они појмови које користимо као *иозајмљене*, као да им је географија подарила

²⁸ Имануел Кант. *Критика чистог ума*. БИГЗ, Београд 1990.

²⁹ Gaston Bachelard, *Poetika prostora*. Kultura, Beograd 1969.

³⁰ Имануел Кант, *Критика чистог ума*. БИГЗ, Београд 1990, 55.

³¹ Space, Knowledge, and Power, in: Rabinow, Paul (ed.). *The Foucault Reader*. Penguin, Harmondsworth 1984, 247.

³² Pitanja Mišela Fukou o geografiji, u: Mišel Fuko, *Moć/znanje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 76.

³³ *Ibid.*, 82.

³⁴ *Ibid.*, 75.

границе значења: *поље*, *премештање*, *обласи*, *ило*, *режија*, *хоризонти*. *Поље* је економско-правни појам; *премештање* војни (премешта се армија, трупе се премештају, народи); *обласи* је правнополитички појам; *ило* је историјско-географски (и идеолошко-политички) појам; *режион* је порески, административни, војни појам (*regere* значи командовати; *режиментација* је војна расподела трупа, а политички – *режиментација* је успостављање доминације, *провинција* је освојена територија [*vincere* – победити]; *хоризонти* је сликарски, али и стратешки појам.³⁵ *Поситоји само један уистиину географски појам*, рећи ће Фуко – *архиела*.³⁶ Појам позајмљен од географије. Но када смо га позајмили, његова значења *расуиости* више нису могла да се одвоје од *зула*, заточеништва, географије удаљеног издвајања, од затворских архипелага, архипелага телесног органичавања и кажњавања; затвора, ћелије и спацијализованог послушног тела. Дакле, не ради се о географији, већ о *иолиитичкој географији*, о *иолиитици простиора* у који је смештена и полиција.

Уз одговарајућу дисквалификацију простора који се појављује тамо где је разум, оно аналитичко, појмовно, смрт, окамењено, инертно. Сећам се да сам пре десетак година говорио о тим проблемима политике простора и да ми је одговорено како је толико инсистирање на простору веома реакционарно, да време, планирање представљају живот, напредак... истина и срамота филозофије XIX века.³⁷

Ако би се правила некаква Фукоова мапа у којој су маркиране важне ствари и догађаји, то не би била историјска временска линија у којој су обележени велики ратови, крунсања, падови царстава или њихови успони. То би пре личило на картографију или топографију у коју су уцртане скице војних школа, затвора, болница, поправних домова, лудница, азила. Али такав је, у највећој мери, и његов целокупни архив: без великих имена, без *свештих текстова*³⁸. Понекад је то архив зачуђујућих одсуства референци – говотово било каквих, као што је *Археологија знања*. Но – такви су архиви: не свете повеље суверена, већ забелешке о сивилу свакодневице. Они који су га критиковали због маргиналности и медиокритета на које се позивао, нису разумели да управо на томе треба да му завиде – на архивској грађи болница, затвора, лудница, локалних парохија, полицијских магистрата. Фуко је скренуо поглед са светлих повеља крунсања на распоред просто-

³⁵ *Ibid.*, 74; Dušan Marinković i Dušan Ristić, Foucaultova geo-epistemologija: geografija, prostori, mjesta, *Holon* 4(2), 2014; Dušan Marinković i Dušan Ristić, *Ogledi iz geoeπισtemologije*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2016.

³⁶ *Ibid.*, 74.

³⁷ M. Fuko, *Oko moći*, u: Dž. Bentam, *Panoptikon*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 13.

³⁸ Žil Delez, *Fuko*. Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad 1989, 9.

рија у војним школама, поправним домовима и болницама; са церемонијалне репрезентације суверена на мале, регионализоване, рејонске полицијске праксе; са раскошних простора дворова, паркова и резиденција на полицијске погледе и праксе које затичемо тамо где никада нећемо затећи суверена: у сиромашним и запуштеним квартовима, у борделима и кафанама, у лукама и пренасељеним зградама и радничким насељима, у двориштима, болницама и свратиштима, у сплетовима мрачних и непроветрених улица које ће у једном тренутку представљати претњу поретку. Јер „један страх је био непрестано присутан у другој половини XVIII века: мрачни простор, мрачна површ која представља препреку пуној видљивости ствари, људи, истинâ.“³⁹ Тако ће и Пиранезијева (Giovanni Battista Piranesi) дистопијска представа мрачног и хаотичног затвора као места тортуре, с почетка осамнаестог века, бити замењена паноптичким затвором у којем светлост, видљивост и надзор задобијају кључну улогу. То више неће бити „гротескни театар тортуре“⁴⁰, већ простор који омогућава погледу да допре до најситнијег детаља.

Док су се Фукоови критичари-историчари бавили Версајем, он се бавио малом војном школом Метре и Паноптиконом. Уместо великих урбанистичких пројеката Османове реконструкције Париза, он се бавио медицинском архитектуром у другој половини осамнаестог века. Уместо великих мапа државних територија, он је исцртавао топографију болничких, фабричких, школских или затворских простора. Границе великих царстава код њега су замењене успостављањем граница између нормалности и лудила, преступништва и доброг грађанина, болесног и здравог тела, зараженог и незараженог града. Ако и посегне за описом церемоније, то неће бити величанствена војна смотра којој руководи Луј XVI, већ церемонијално мучење једног преступника – Дамјена. Уместо богатих и раскошних градова ренесансе, он је понудио патогени, заражени и кужни град; уместо раскалашности Бокачовог *Декамерона* – он је понудио историјску аналитику полицијске праксе која регионализује и сегментира простор да би могла ефикасно да надзире заражени град. Но, то није само питање концептуализације кључних појмова моћи, знања, дисциплиновања, надзирања, регулације и индивидуализације. То је истовремено и важно питање Фукоовог методолошког номинализма и сингуларности просторно-временских догађаја.

На много места Фуко је као важне догађаје издвојио не велике историјске датуме на које је навикла европска историјска традиција, већ датуме везане за простор, управо за мала архитектонска или урбанистичка решења. Ту је, пре свега, Бентамов *Паноптикон* из 1787. године, једно, наизглед једноставно архитектонско решење идеалног затвора, а заправо се радило о

³⁹ M. Fuko, *Okno moći*, u: Dž. Bentam, *Panoptikon*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 16.

⁴⁰ Paul Hirst, *Space and Power: Politics, War and Architecture*, Polity, London 2005, 174.

*програмској уједињенију*⁴¹. То, а не неки велики историјски датум биће за Фукоа „важан догађај у историји људског духа... Нека врста Колумбовог јајета у политичком поретку.“⁴² А Церемија Бентама сматрао је „Фуријеом једног полицијског друштва.“⁴³ Многи ће своја историјска истраживања посветити великој Француској револуцији, а мало ко ће, осим Фукоа, поставити важно питање о односима Бентама и Француске револуције. Она га слави јер у паноптикону види модел на основу којег ће се изградити нова технологија моћи, модел у којем ће се побећи од суверене власти и кажњавајућих принципа. У томе Француска револуција види хуманистичку страну, у дисциплиновању и надзору, а не више у бруталности кажњавања. Истовремено, појављује се још једна могућност: развој технологија које ће се проширити друштвеним телом и бити примењиве свугде, а не само концентрисане у краљевској власти и његовом погледу. Дакле, не више један, него мноштво паноптичких погледа. Не ради се о томе да је паноптикон понудио *једно* свенадзируће око, модел у којем би сви остали били слепи, управо супротно. Паноптицизам се поставља као принцип умножавања надзирућих погледа, а не паноптикон као затворско архитектонско решење. Још значајније, у овоме треба видети радикалну промену у облицима моћи, јер паноптички принцип са својим умножавајућим (надзорним) погледима успоставља принцип „потпуног и кружног неповерења“, а не поверења једино у поглед суверена. Стога у паноптичком апарату нико „не може да има поверења ни у кога пошто нико нити може нити треба да буде оно што је у старом систему био краљ, што ће рећи извор моћи и правде.“⁴⁴ Отуда „не само да Француска револуција не чита Бентама онако како ми то чинимо данас, већ у Бентамовом пројекту проналази и хуманитарне циљеве.“⁴⁵ Неколико година раније, 1751. године, када је основана Војна школа у Паризу, такође је важан догађај на који ће се позвати Фуко у својим истраживањима. Унутрашња архитектура ове школе представљала је пример *видљивости која изолује* чак и пре великог Бентамовог открића надзируће видљивости која функционише по принципу непроверљивости погледа: „Сваки питомцац је морао да има застакљену ћелију у којој је могао да буде виђен целе ноћи а да нема никаквог контакта са својим школским друговима, па чак ни са послугом.“⁴⁶ Ту је коначно и казнено-поправна колонија за младе – Метре, која је почела са радом 22. јануара 1840. године. На питање зашто је управо то за њега велики датум, Фуко ће одговорити: „Зато што је то најинтензивнији вид дисци-

⁴¹ M. Foucault, *Okno moći*, u: Dž. Bentam, *Panoptikon*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 16.

⁴² *Ibid.*, 9.

⁴³ *Ibid.*, 9.

⁴⁴ *Ibid.*, 21.

⁴⁵ *Ibid.*, 16.

⁴⁶ *Ibid.*, 10.

плине, образац који обухвата и сажима све технологије принуде над јединком и њеним понашањем.⁴⁷ Као важан датум, ту је и реконструкција Опште болнице у Паризу након великог пожара из 1772. године. План реконструкције био је у потпуности паноптички и то је вероватно један од првих примера, још и пре Бентама, о поливалентном моделу надзора и видљивости, о принципу и програму надзора који се може применити и у болници исто колико и у фабрици, школи или касарни. Исти принцип *видљивости која изолује* примењен је у овом плану реконструкције, јер сада је медицинском погледу била потребна једна врста надзорне полицијске технологије у којој ће се остварити потпуна, централизована видљивост појединачних болесних тела, у којој ће свако тело бити изоловано и тиме индивидуализовано у посматрању. Поред тога, овом дисциплинском принципу придодат је још један, безбедносно-регулаторни принцип који је хибридна форма медицинско-полицијске технологије или медицинско-хигијенске праксе (*Medizinischepolizei*). Наиме „ваљало је избећи контакте, заразе, приближавање и гомилање, а осигурати проветравање и кружење ваздуха: истовремено поделити простор и оставити га отвореним, обезбедити надзор који ће у исти мах бити и свеобухватан и индивидуализујући, водећи рачуна о томе да сви појединци које треба надзирати буду раздвојени.“⁴⁸

У израстајућим праксама и регулаторним технологијама дијаграма безбедности, важиће другачије мере у односу на класичне технике дисциплинарног друштва. Уместо привремених дисциплинско-надзорних мера које су се уводиле у случајевима ванредних стања, а пре свега онда када је у случајевима епидемија (куге) претила масовна смртност, уводе се сталне полицијске надлежности: прва ће бити број људи, јер снага државе зависи од тога; друга ће бити нужност живота, дакле не живот као такав, већ оно што га омогућава: („полиција жита“); трећа ће бити питање здравља („медицинска полиција“) и хигијене (као здравственог режима мноштва): стално проветравање, чист простор и ваздух; контрола мијазмичких места (кланица, странаца као потенцијалних носилаца зараза, болница, гробаља, мрачних улица, депонија); четврта је брига за оно што људи раде, за њихове професије, занимања, њихова путовања, и у вези с тим, пета је обезбеђивање сталне циркулације, стално снабдевање храном, кружење људи, роба, услуга, производње и трговине: „стога је просто циркулација привилегован предмет којим се бави полиција.“⁴⁹ Све то ће моћи да се прочита у првим полицијским приручницима и систематизованим студијама осамнаестог века које имају генерички назив *Polizeiwissenschaft*. У поглављу „О полицији“, Дома (Jean

⁴⁷ М. Фуко, *Надзирајћи и кажњавајћи*, Просвета, Београд 1997, 337.

⁴⁸ М. Фуко, *Око моћи*, у: Д.Ž. Bentam, *Panoptikon*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 9-10.

⁴⁹ М. Фуко, *Безбедност, територија, становништво*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 335.

Domat) ће писати о „полицији која се бави морима, рекама, мостовима, путевима, јавним трговима, главним путевима и другим јавним местима.“⁵⁰ То ће моћи да се пронађе у великом Франковом делу од шест томова *Сисџем једне медицинске њолицје* из 1779; Рауовом делу о мединској полицији из 1764, и коначно у Ламаровом (De La Mare) *Тракиџају о њолицји* из 1705, у којем проналазимо прве класификације полицијских пракси: „Једанаест рубрика у које он сврстава активности полиције лако се распоређују у три велика правца: поштовање економске регулативе (кружење робе, производни поступци, обавезе занатлија, било међусобне, било према муштеријама); поштовање мера за одржавање реда (надзирање опасних појединаца, истеривање скитница и, ако је потребно, просјака, гоњење злочинаца); поштовање општих хигијенских правила (брига о квалитету намирница које се продају, о снабдевању водом, о чистоћи улица)“⁵¹ На овом месту важно је приметити да се полицијске праксе развијају у тесној повезаности са оним типовима медицинских пракси које се тичу јавног здравља, нове здравствене и санитарне политике. Такође, важно је приметити да су и полицијске и медицинско-санитарне праксе најнепосрдније везане за простор, односно за град. У том смислу, град је примарно место настанка полиције⁵², исто као и нове медицинске политике.

Простор се у осамнаестом веку појављује као кључни диспозитив у којем ће се укрштати полицијске и медицинске праксе, јер се један од првих циљева медицине и полиције састојао у анализи и интервенцијама у зонама загушења, поремећаја и опасности унутар урбане области. Дакле, и за полицију и за медицину с краја седамнаестог и почетка осамнаестог века одређене су четири кључне надлежности и проблеми којима треба да се бави: „Проблем смештаја (регионална клима, природа тла, влажност и сувоћа: под именом ‘конституција’ изучавали су ону комбинацију локалних детерминанти и сезонских варијација која у датом тренутку фаворизује тај и тај тип болести); проблем саживота (било људи међусобно: питање густине и близине; било људи и ствари: питање вода, канализације, проветравања; било људи и животиња: питање кланица, штала; било људи и мртвих: питање гробаља); проблем становања (насеље, урбанизам); проблем премештања (миграције људи, ширење болести).“⁵³ Преко полицијских механизма се успоставља контрола над градским простором, а војска је питање спољашњих граница.

⁵⁰ *Ibid.*, 335.

⁵¹ *Zdravstvena politika u XVIII veku*, u: Mišel Fuko, *Моћ/ѕnanje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 151.

⁵² M. Fuko, *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 343.

⁵³ M. Fuko, *Oko моћи*, u: Dž. Bentam, *Panoptikon*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 13-14.

Код Тиркеа (Louis Turquet) почетком седамнаестог века, у његовом (утопијском) делу *Арисџо-демокрајска монархија*, постоји модел регионалне просторне дистрибуције *чејшири њолицјска савејта* задужена за одржавање јавног реда. По његовој замисли, два би била надлежна за људе, два за материјална добра.

„Први савет би требало да пази на позитивне, активне и продуктивне аспекте живота. Другим речима, он би се бавио образовањем и с великом прецизношћу би утврђивао склоности и способности сваког појединца. Он би процењивао способности деце од самог почетка њиховог живота: свака особа која има више од 25 година морала би да буде уписана у регистар са подацима о њеним способностима и оним чиме се бави; остали би се сматрали талогом друштва. Други савет би се бавио негативним аспектима живота: сиромашнима, удовцима, сирочади, старцима, свима којима је потребна помоћ... Он би се, такође, старао за јавно здравље – болести, епидемије – за несреће као што су пожари или поплаве... Трећи савет би се специјализовао за трговину и мануфактурне производе. Он би морао да укаже на то шта је потребно производити и како то да се уради, али би, такође, контролисао тржиште и трговину – што је била традиционална функција полиције. Четврти савет би се старао за област, то јест територију и простор, за приватна добра и оставштину, донације и јавне продаје, незаборављајући властелинска права, путеве, реке, јавне зграде итд.“⁵⁴

Полиција је дакле, од времена њене историјске појаве, била питање урбаног простора и урбане регулације. Тако ће се у Франковом *Сисџему њојџуне медицинске њолицје*, полиција имати медиализовану функцију коју ће спроводити у урбаним простору: „Он уз обиље детаља показује шта мора да учини нека администрација како би гарантовала опште снабдевање, пристојно боравиште, јавно здравље, не заборављајући ни медицинске институције нужне за одржавање доброг здравља становништва, укратко, да би заштитила живот појединаца. Захваљујући тој књизи можемо да видимо како брига за појединачни живот, у то време, постаје задатак државе.“⁵⁵ Са медиализованом полицијом као регулаторним безбедносним диспозитивим рађа се и једна нова мијазмичка архитектура и урбанизам као нови политичко-медицински идеал санитарне организације у градовима осамнаестог века. Мијазмички простори, они који могу бити жаришна патогена места, извори зараза који могу угрозити живот популације, више су били конститутивни елементи полиције осамнаестог века, него питање криминалитета.

⁵⁴ Politička tehnologija individua, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 271-272.

⁵⁵ *Ibid.*, 263.

Наравно, питање криминалитета није искључено. Овде само покушавамо да нагласимо да је општи процес медиализације имао, у једном тренутку, примарнији значај који је произишао из концепта *државног разложа* и промена у рационализацији технологија управљаштва. Оног тренутка када је од неодређеног мноштва које је све више демографски, економски и политички притискало европске градове створен политичко-аритметички концепт *сјановништва*, питање његовог општег здравља и продуктивности постаје суштинско питање и циљ рационалне политичке моћи: „Ту више није реч о подршци некој нарочито крхкој маргини – поремећеној и реметилачкој – становништва, већ о начину на који се може подићи ниво здравља друштвеног тела у целини. Разни апарати моћи позвани су да преузму надлежност над ’телима’, не просто да би од њих захтевали да им служе крвљу или да би их штитили од непријатеља, не просто да би обезбедили казну или изнудили новчана давања, већ да би им помогли, по потреби уз принуду, да заштите своје здравље. Императив здравља: свачији задатак и општи циљ.“⁵⁶

3. ПОЛИЦИЈА: ЖИВОТ-РАД-ГОВОР

Питање полиције осамнаестог века није питање како смо постали дисциплиновани или како смо постали добри и кротки. Оно чак, у почетку, није ни питање како смо произвели криминалце и криминалитет и тиме посредно, њиховим искључивањем конституисали себе⁵⁷ као *нормална, рационална, мислећа и добра* бића. Оно је пре одговор на питање како смо постали *здрави*. Још одређеније, али и чудније на први поглед – како смо постали *живи* – како смо постали бића које *живе, раде и љоворе*. Полиција осамнаестог века управо ће се уметнути унутар тог кључног Фукоовог триједра: *живој-рад-језик*. Како другачије интерпретирати његов став да је „човек истински предмет полиције“⁵⁸ – да је предмет полиције сам живот и управљање животом.⁵⁹ Веза полиције и рационалног модела управљања државом јесте оно што Фуко означава синтагмом *полицјиске државе*⁶⁰, а као и у случају самог појма полиције, и ова синтагма нема везе са оним што би се данас могло назвати полицјиском државом репресије и доминације. Наиме, полицјиске држава код Фукоа је пре скуп механизма регулације, него

⁵⁶ Zdravstvena politika u XVIII veku, u: Mišel Fuko, *Moć/znanje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 151.

⁵⁷ *Ibid.*, 262.

⁵⁸ *Ibid.*, 273.

⁵⁹ M. Fuko, *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 321.

⁶⁰ Ф. Фуко, *Рађање биополиције*, Светови, Нови Сад 2005, 11; M. Fuko, *Bezbednost, teritorija, stanovništvo*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2014, 321-342.

механизма репресије или опресије. Полицијска држава се у том смислу најнепосредније тиче човека и друштва: „Друштво и људи као друштвена бића, јаке индивидуе у свим својим друштвеним односима: од сада је то истински предмет полиције.“⁶¹ Још прецизније, полиција се појављује као један од кључних диспозитива безбедности који учествује у израстању триједра друштво-становништво-индивидуа током осамнаестог века. Отуда не чуди и следећи Фукоов став, да „крајем XVIII века становништво постаје истински предмет полиције.“⁶² Иако је полиција осамнаестог века као свој кључни предмет открила живот човека и као појединца и као мноштва које ће прерасти у статистички концепт популације као уређеног и просторно распоређеног скупа који има своја стална обележја и то пре свега обележја нечег што је ендемично. То питање живота није питање преживљавања, већ оно кључно питање које себи поставља управљаштво као питање *државног разлога* (*raison d'état*): како живети боље, како живети здравије, како умножити и сачувати живот. „Тај тип рационалности, који успоставља једну од суштинских црта модерне политичке рационалности, развијао се у XVII и XVIII веку кроз општу идеју ‘државног разлога’, као и кроз специфичан скуп техника управљања које су се, у то доба, у врло особеном смислу, називале полицијом.“⁶³ Са овим је најнепосредније повезан и други пол триједра, а то је рад. Дакле, питање полиције је питање како омогућити рад који мора бити продуктиван. Од људског тела се захтева и производња и репродукција – репродукција популације и репродукција радне снаге, односно класна (ре)продукција. Али специјализација популације у радничким четвртима доноси урбаном простору и своје наличје: епидемије, заразе, опасности – као колера у Европи од 1830. до 1880. – управо када популација која ради нагло насељава градове и ствара нову демографску, просторну, урбану динамику.

Када се каже да је питање полиције питање живота и човека, ту се не ради о томе да је полиција сила која пушта људе да живе. Управо супротно, она се својим уметањем у људски, друштвени живот користи технологијом која омогућава услове за бујање живота, за његов развој. Полицијска технологија је у том смислу технологија производње услова за оно што је много више од простог преживљавања. Стога данас може звучати зачуђујуће да се полиција (осамнаестог века) бави животом као „срећом“ свих интегрисаних појединаца. Иако је непосредно потчињена свом творцу – суверену – полиција заправо показује једно кључно одступање од традиционалног односа суверена према телу и животу. Наиме, суверена – као *ијанайокрајџу* – интересује живо тело које може да умре; живо тело које може да буде место патње

⁶¹ Politička tehnologija individua, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 276.

⁶² *Ibid.*, 278.

⁶³ *Ibid.*, 264.

и бола – тело као место живота у које ће се зарити краљевски мач. За суверену танатократију, тело је, како би рекао Агамбен *хомо сацер*⁶⁴ – питање *золоџ животиња*, питање смрти. Са друге стране, полицију интересује живо тело које ради, репродукује се, креће се, које путује, размењује, које је у сталној интеракцији са другим телима. Тело које користи градове, улице и путеве, мостове, раскршћа, заједничке зграде, тело које се храни, тело сексуалности. Нису ли управо то места на којима се рађа полиција? Места на којима ћемо је видети и данас? Отуда Фуко и наглашава да полиција осамнаестог века подразумева *полицiju жиџа* (ону која се брине о храни и снабдевању становништва храном), *полицiju секса* (ону која контролише репродукцију), *медицинску и саниџрану полицiju* (ону која контролише здравље, хигијену, болести). То ће приметити још Хегел, да полиција „мора да води бригу о уличном осветљењу, мостоградњи, таксацији дневних потреба као и о здрављу“... [Она] „претпоставља услове вештине, здравља, капитала итд.“⁶⁵ (Хегел, 1989: 359). Исто тако, и Хабермас ће, попут Фукоа, нагласити да се рани концепт полиције говотово примарно тицао економије и рада: „У камералистици осамнаестог века...смешта се ова претходница политичке економије поред науке о финансијама, на једној, и аграрне технике која се развила из традиционалне економије, на другој страни, и то на мало необичан начин као део 'полиције', учења о управи у ужем смислу; толико је чврсто приватна сфера грађанског друштва везана за органе јавне власти.“⁶⁶ То што Хабермас назива полицијом као учењем о управи у Немачкој ће бити по први пут уобличено у дисциплину познату као *Polizeiwissenschaft*. Управо тада, приметиће Фуко, „*полицija*“ је *постала дисциплина*⁶⁷, али не у потпуности самостална. Она ће увек бити интегрални део *Staatswissenschaft* – науке о држави и њеном управљаштву.

У том смислу, полиција настаје заједно са процесима политизације живота, са биополитичким технологијама и технологијама управљања људима. Другим речима, полиција се појављује као један од кључних механизма регулаторних технологија. Док су се полови сувереног триједра везивали за право-рат-забрану, а дисциплинарни поливалентно везивали за индивидуализацију-надзор-нормализацију, полови регулаторног триједра ће се повезивати за рад-економију-производњу, односно за био-моћ-становништво-безбедност. У регулаторном триједру био-моћи питања живота и смрти више неће бити питања сувереновог одлучивања о животу и смрти које ће се применити над појединачним телом. То ће бити нове недисциплинарне технологије знања/моћи које ће од живота тражити колективну енергију, продуктивност и рад. Управо ће кроз популацију регулаторне технологије створити

⁶⁴ Đorđo Agamben, *Homo sacer: Suverena moć i goli život*, Karpos, Loznica 2013.

⁶⁵ G. W. F. Hegel, *Osnovne crte filozofije prava*, Veselin Masleša, Sarajevo 1989, 359.

⁶⁶ J. Habermas, *Javno mnjenje*, Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 73.

⁶⁷ Politička tehnologija individua, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 276.

морфологију друштва – тог великог открића осамнаестог века. Популације ће постати нови облик тела – тела које ради и производи и које треба полицијски заштитити. Могло би се рећи да полиција одступа од свог творца на још један специфичан начин. Иако учествује у процесу политизације живота, полиција се неће непосредно бавити политичким питањем – то ће бити повлашћено подручје суверена, а она ће бавити оним што се назива *policy*, а не *politics*. Политика ће се тицати *државе*, полиција ће се тицати *друштва*. Зато Фуко и може да констатује чврсту повезаност полиције и друштва: „У тој новој политичкој рационалности до интеграције се долази уз помоћ нарочите технике која се назива полицијом.“⁶⁸ Друштво као нова реалност осамнаестог века, производ је, између осталог, регулаторних полицијских технологија: „Друштво и људи као друштвена бића, јаке индивидуе у свим својим друштвеним односима: од сада је то истински предмет полиције.“⁶⁹ Но, Фуко иде још корак даље, измештајући порекло друштвених наука из традиционалне хуманистике у политичке и полицијске технологије:

Моје последње запажање: не бисмо смели да одвојимо, ви то добро видите, појаву друштвених наука од узлета те нове политичке рационалности, нити од те нове политичке технологије. Свако зна да је етнологија рођена из колонизације (што не значи да је она империјалистичка наука); на исти начин, уколико је човек – ми, бића живота, речи и рада – постао предмет разних других наука, верујем да је потребно тражити томе разлог, али не у идеологији, него у политичкој технологији коју смо образовали у окриљу наших друштава.⁷⁰

Конечно, полиција ће у подједнакој мери бити заинтересована и за трећи пол триједра: говор и језик. Она неће само надзирати, она ће и ослушкивати. Њено чуло евидентности неће бити само поглед, већ и слух. Она ће непрестано изоштравати чуло вида и слуха. Ослушкиваће шта се говори, пише и чита на улицама, трговима, у кафанама – тим сумњивим местима у којима се кују завере против суверена, у којима се штампају прве новине, у којима се оснивају политичке партије и у којима се рађа један критички дискурс према свакој власти. Хабермас ће приметити да се и прва полицијска наређења према краљевским указима још у седамнаестом веку односе управо на сузбијање *жаџора*, *свађа* и *шуча*.⁷¹

Паралелно са политизацијом живота и рада, одвија се и нова политизација говора. Уместо дотадашњих забрана и ограничења, осамнаести век је

⁶⁸ *Ibid.*, 270.

⁶⁹ *Ibid.*, 276.

⁷⁰ *Ibid.*, 280.

⁷¹ J. Habermas, *Javno mnjenje*. Mediterran Publishing, Novi Sad 2012, 94.

ослободио говор и покренуо механизме његовог умножавања. Говор открива нове просторе умножавања: школе, породице, полицију, суд, универзитет, улицу, кафану, салон, лабораторију. Говор је сада требало пустити да тече и да се умножава, али га је истовремено требало и слушати и контролисати. То је говор о ономе о чему се вековима ћутало, говор родитеља о телу и сексуалности своје деце, говор о сопственом злочину, заверенички говор против власти, говор о политичкој економији и капиталу, о политичкој слободи. „Монополизму и тајном знању оријенталне тираније, Европа супротставља универзално саопштавање сазнања, бесконачну и слободну размену говора.”⁷² Тај ослобођени говор један је од пресудних догађаја у процесу рађања модерне европске рационалности који коинцидира са израстањем полицијског апарата. Говор расут по друштвеном телу, истргнут из формалне церемонијалности и ритуала саопштења старих ауторитета сада је требало ослушкивати – јер ослобођени говор са собом носи опасности, по поредак пре свега: „Но, шта је толико опасно у чињеници да људи говоре, и да се њихов говор бескрајно множи? Где је, дакле, опасност?” Пустити говор да се умножава, али га истовремено контролисати, селекционисати, организовати преко „известног броја процедура.”⁷³ Кроз Бентамов (Jeremy Bentham) концепт *Паноптикона*, полиција неће само примењивати надзорне, већ и прислушне технологије. Иако је првобитно замислио и акустички надзор кроз прислушкивање, који је требало да буде спроведен посебно конструисаним цевима, Бентам га је, накнадно, у Постскриптуму *Паноптикона* искључио јер технички није било могуће применити кључни једносмерни надзирући принцип, то јест није било могуће једносмерно прислушкивање, јер би и заточеници Паноптикона могли да чују оне који их надзиру. Ради се о томе да је тада било технички немогуће обезбедити принцип *нејроверљивости* по којем затвореници или неки други надзирући појединци никада не смеју да знају да ли су управо у одређеном тренутку надзирани, визуелно или акустички, јер – надзор се не проверава. Но иако није искоришћен у паноптичком моделу, он је заживео као технологија контроле и надзора у много ширем опсегу примена, како у јавном, тако и у приватном простору. Навешћемо само један пример распрострањене архитектуре приватног прислушкивања из осамнаестог века, који на најбољи начин илуструје растућу тежњу за контролом говора, чак и у приватним просторима: „Прави љубавни лавиринт повезује два спрата у кући, тапацирани ходник скривен је између два нивоа... свевидљивост лавиринта. Архитекта му је, дакле, начинио скривени кутић у полуспрату који је са собама повезан невидљивим акустичним цевима и

⁷² Poredak govora, u: Pavle Milenković i Dušan Marinković (prir.). *Mišel Fuko 1936-1984-2004*. VSA, Novi Sad 2005, 46.

⁷³ *Ibid.*, 46.

рупицама избушеним у прегради.⁷⁴ Није ли Фуко, у том случају, у праву када цинично констатује: „Наша је цивилизација једина у којој посленици посебних служби примају плату да би слушали свакога како им у поверењу говори о свом сексу: пошто жеља да се о сексу говори и корист која се од тога очекује увелико превазилазе могућности слушања, неки су своје уши чак издали под закуп.”⁷⁵ Овде, свакако, није реч само о психолозима или психијатрима. У подједнакој мери заинтересованост за сексуалност као део јавног морала, то јест неморала, дели и полиција.

4. ЗАКЉУЧАК

У раду смо показали да су историјске претпоставке појаве различитих друштвених механизма, технологија и регулаторних пракси – који су током осамнаестог века представљали ране облике полиције, као кључан диспозитив имале простор, односно *ийиоџени ѓрад*. Поред тога, у раду је као кључна одредница за разумевање Фукоове аналитике полиције прецизније одређен просторни диспозитив, с обзиром да су за успостављање рационалне регулације регионалног или рејонског типа, као и за проналажење легитимитета за надзор који ће се увући и у јавни, а делимично и приватни живот људи, били потребни нови облици моћи – али у контексту града, урбаног простора.

Историјску појаву полиције о којој је писао Фуко, идентификовали смо као појаву управљаштва која ће означити промене у дисциплинском друштву – промене које репрезентују појаву нових регулаторних друштвених пракси у оквиру дијаграма безбедности. Тежиште те моћи није више могла да буде монолитна власт, него пре *синоийички* и капиларни извор, који обезбеђује полиција као нови тип регулације. Док је суверен означавао власт *изнад* друштва, појава полиције је означала успостављање регулаторног и дисциплинског облика моћи која почиње да се спроводи *унуџар* друштва, и која се као константа умеће у људска понашања, у „њихово држање, њихове дискурсе и њихово учење, у њихову свакодневицу.”⁷⁶ У том смислу, Фукова генеалогичка полиција важна је и по томе што истиче кључни значај нових регулаторних пракси за појаву друштва као нове реалности осамнаестог века – што истовремено представља једно врло аутентично али чини се још увек у недовољној мери препознато схватање о значају регулаторних пракси и пракси управљаштва у настанку модерног друштва.

⁷⁴ Nikol Kistan, Javno i pojedinačno, u: F. Arijes i Ž. Dibi, *Istorija privatnog života* (3), Clio, Beograd 2002, 382.

⁷⁵ M. Fuko, *Istorija seksualnosti* (1). Karpos, Loznica 2006, 13.

⁷⁶ Igre moći, u: M. Fuko, *Spisi i razgovori*, Fedon, Beograd 2010, 104.

Dušan S. Marinković, Ph. D., Full Professor
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy Novi Sad
dusan.marinkovic@ff.uns.ac.rs

Dušan Ristić, Ph. D., Assistant Professor
University of Novi Sad
Faculty of Philosophy Novi Sad
dusan.ristic@ff.uns.ac.rs

Police and the Birth of Governmentality in the Works of Michel Foucault

Abstract: *In this paper we research the meaning and significance of the concept of police in the works of Michel Foucault. We assume that this concept, whose emergence in Foucault's genealogy is placed within the eighteenth century is different from the modern concept of police from nineteenth and twentieth century. Our hypothesis is that early concept of police was not a consequence of the single dispositive of power and the result of the sovereign type of power. We understand the Foucault's concept of police in the context of the birth of governmentality and historical appearance of the diagram of security, where dispositive of space is crucial. Foucault's police as the regulative practice of distribution of situational forces in society was a spatially regionalized and segmented, regulatory social mechanism. It occurs together with the processes of politicization of life, along with the emergence of biopolitical technologies. In this sense, police as the phenomenon of XVIII century, should be understood as the emergence of the new type of governmentality and regulation that will signify the important modulation in the disciplinary diagram and the appearance of the new type of reality – society.*

Keywords: *security, discipline, police, space, regulation, Michel Foucault.*

Датум пријема рада: 27.04.2017.